

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Генерал-потпуковник **РАДИВОЈЕ ЈОВАНОВИЋ**

„О ОДБРАНИ У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА“

Чланак „О одбрани у савременим условима“ („Војно дело“, бр. 7 за 1954 годину) заслужује разматрање како због резултата до којих је аутор дошао, тако и због метода којим се служио да би дошао до тих резултата.

Када је реч о методу, онда треба најпре размотрити основу са које аутор полази. У овом случају аутор полази од искустава Другог светског рата, анализира рђаве стране одбране у овом рату и на основу тога препоручује један нови или побољшани начин организације и извођење одбране у савременим условима.

Међутим, поставља се потпуно оправдано питање: да ли је одбрана из Другог светског рата „одбрана у савременим условима“? Познато је какав је огроман напредак извршен у области наоружања од свршетка тога рата до данас. Да напоменемо само атомску и хидрогенску бомбу, атомску артиљерију (и вероватноћу њене употребе у наоружању тенкова), млазну авијацију, ново реактивно наоружање свих калибара и свих намена, средства бактериолошког рата, итд. Само напредак и развитак у овој области, а да не помињемо друге, изменио је у знатној мери услове за извођење борбених дејстава. Већ данас сви признају да је извршена озбиљна еволуција у начину ратовања и у том смислу предузимају одговарајуће практичне мере, док екстремнији елементи сматрају да је већ извршена чак и извесна револуција у ратовању. Према томе, данас се о одбрани из Другог светског рата не може говорити као о одбрани у савременим условима, а војна мисао (у свету и код нас) треба тек да да одговор на то питање, разуме се у границама могућег предвиђања.

Несумњиво је да је потпуно правилно поћи од искустава Другог светског рата, али није довољно задржати се само на њима. Правилно обрађена искуства тога рата чине само темељ за даље зидање зграде. Међутим, основни закључак аутора, односно основна идеја која провејава кроз дате закључке, сама по себи може довести у питање исправност тих закључака. Наиме, могло би се закључити да је ауторова основна идеја ова: одбрана у Другом светском рату показала се слабом зато што није примењен правилан метод, тј. начин организовања и извођења одбране. Оваква идеја неминовно намеће закључак о недовољној способности многих генералштабова, команда и многобројних старешина који су учествовали у Другом светском рату. Сматрам да се не може ићи тим путем и у слабостима

метода те одбране гледати искључиво субјективне слабости. А ако се већ дође до таквих закључака, онда би требало и њих испитати да би се утврдила њихова исправност.

Уствари је и немогуће донети правилну оцену једног метода ако се анализа ограничи скоро искључиво на сам тај метод. Морају се, пре свега, испитати материјални елементи и уопште све околности које условљавају један метод. Узмимо у обзир само утицај наоружања на метод извођења одбране. Потребно је и са гледишта противпешадске, противтенковске, противвинџињерске, противартиљерске и противавионске борбе размотрити како и зашто је примењен одређени метод одбране (односно, боље речено одређени методи, пошто их је у Другом светском рату примењено више). Да ли је тај метод у целини одговарао свим овим захтевима или није и где је у том случају била грешка? Једна солидна анализа то би морала да покаже, иначе се крије опасност да многобројна питања у овом погледу не само остану нерешена, него и да буду постављена у услове у којима им је немогуће наћи добро решење.

Једна отсудна одбрана мора себи поставити за циљ на првом месту исцрпљење, односно сламање нападачеве нападне (офанзивне) моћи. Ово се остварује најчешће у форми заустављања напада наносењем губитака нападачу пре свега у оним средствима у којима лежи основ његове нападне, односно офанзивне моћи. Тек када постигне тај циљ, одбрана може ићи на следећи, тј. разбијање или уништење нападача, што се најчешће остварује у форми преласка у противнапад, односно у противофанзиву. Ово просто правило, односно принцип, важи за све одбранбене радње од стратегског до тактичког опсега.

Сада се поставља питање: како се најлакше може остварити први циљ: исцрпљење, односно сламање нападне (офанзивне) моћи нападача? Решењу тога питања може се приступити ако се зна каква је и колика је та нападна (или офанзивна) моћ, тј. колика је њена квантитативна и квалитативна снага. Друго питање би било: да ли су у основи исти поступци браниоца при малој или већој квантитативној надмоћности нападача? Пошто у тим поступцима свакако има знатних разлика, у пракси је потребно наћи правилно решење овог питања. Нормално, при малој квантитативној надмоћности бранилац ће моћи да поступи више офанзивно, а при великој надмоћности држаће се више дефанзивно и у том смислу ће и планирати одбрану.

Даље се поставља питање: да ли су у основи исти поступци ако нападачева нападна (односно офанзивна) моћ лежи пре свега у пешадији, или тенковима, или авијацији или артиљерији, итд., односно ако постоји знатна разлика у односима између елемената покретљивости и ватрене снаге нападача и браниоца? Природно је да ће у таквим случајевима тежиште у организацији одбране бити изражено више у противпешадском или противтенковском, противартиљерском или противавионском смислу. Другим речима, одбрана ће се више ослањати на елементе покретљивости или елементе ватре, односно у целини на најповољнију њихову комбинацију којом ће се

најлакше постићи циљ — квалитетно слабљење нападачеве офанзивне моћи. На пример, у Другом светском рату, да би се нашло решење за заустављање немачких офанзива, требало је у првом реду наћи средства и метод за исцрпљивање и заустављање немачких оклопних и моторизованих дивизија и ваздушних армија, пошто је офанзивна моћ немачке армије лежала у тим средствима и у методу њихове примене. Како је у разним армијама офанзивна моћ врло различитог састава (што се изражава у различитом квантитативном и квалитативном односу појединих средстава, а као последица тога и различитим методама њихове употребе), то се, природно, и методи одбране (односно састав одговарајућих средстава дефанзивне моћи и њихова примена) морају у сваком конкретном случају прилагодити тој ситуацији. Сматрам да се идући само тим путем може доћи до реалних закључака, јер бисмо, у противном, могли прихватити такве методе којима се решава једно или два питања, а не ствар у целини.

Пошто се аутор, по мом мишљењу, није служио правилним методом, то, наравно, није могао ни доћи до сасвим тачних закључака о целисходности одбране у Другом светском рату. Не може се прихватити тврђење аутора да је „савремено опремљени нападач у току последњег рата успевао релативно брзо да слама овакву позициону одбрану“. За ово је довољно да се напомену само примери Стаљинграда, Курска и Ел Аламејна. А чињеница да је чешће долазило до сламања одбране не лежи само у методу (мада је и тога било, нарочито у почетку рата, због скоро тоталног непознавања немачких метода напада и неприпремљености за њихово парирање), већ пре свега у недостатку средстава, односно немогућности да се она створе за извршење тога задатка. Тако су, на пример, Французи и Руси у почетку рата имали довољно снага и наоружања, али због погрешних гледишта нису била формирана одговарајућа средства стратегиског, оперативног или тактичког одбранбеног маневра. Исто тако ни Немци, када су дошли у дефанзивну ситуацију, нису располагали тим средствима у довољној количини за парирање онакве офанзивне моћи каквом су располагали Савезници.

Немачки губици тенкова и авиона у Африци, код Стаљинграда и Курска, затим везаност знатног броја њихових дивизија на Балкану, као и бомбардовање савезничке стратегиске авијације које је изазвало знатно смањење немачке продукције наоружања, с једне, и неометана производња наоружања код Савезника, с друге стране, створили су један нови однос снага на бојном пољу. Осим тога, Немцима је већ било касно да се оријентишу на већу производњу артиљерије, као значајног одбранбеног средства, док су Руси масовном употребом артиљерије у нападним операцијама штедели сопствене тенкове и авијацију. Таква ситуација условила је и одређене поступке нападача и браниоца. Према томе, без озбиљније аргументације не може се примити гледиште да немачка одбрана са таквим средствима и у тој ситуацији није учинила све што је могла, бар у тактичком и оперативном погледу. Додуше, аутор се, наизглед, огра-

ничио на закључке у тактичком погледу, иако се овако крупни закључци не могу одвојити од оперативних па ни од стратешких закључака.

Овде ћу се осврнути на неке ауторове закључке искључиво тактичког карактера из којих произилази да карактер позиционе одбране намеће „пасивност“ и „тактички шаблон“ и „донекле омогућава измену почетног маневра“; или да се „целина одбране разлиже на низ одвојених група по фронту и дубини, које почесно дејствују“ (значи има се на уму само борбени поредак пешадије); или пак да позициона одбрана захтева постројавање већег дела снага на главном положају као и почесно ангажовање резерви. О овим закључцима се може рећи:

а) Позициона одбрана је резултат извесних услова при којима је њена примена најцелисходнија. У таквој ситуацији једино она спречава пасивност и тактички шаблон, и једино она омогућава измену почетног маневра. У целини узев, у таквој ситуацији било би у основи погрешно неприхватање позиционе одбране. Према томе, питање није у томе: да ли одбацити или не позициону одбрану, већ када је применити. Шаблон би био одређи се ње.

Постоје заиста многобројни проблеми и код позиционе одбране, али није решење у томе да се она напусти. Један од главних проблема јесте њена неотпорност према великој моћи дејства довољно концентрисане артиљерије. У таквим случајевима, као што се то и практиковало, једино се исплати померање главних снага са првог појаса (или првог положаја) на следећи појас (или положај). Наравно, ово померање снага мора се извршити тајно и у последњем тренутку, тако да би нападач своју артиљериску припрему и артиљериску подршку извео „у празно“. Међутим, како обично ни нападач неће бити наиван, него ће насилним извиђањем пре почетка напада настојати да утврди право стање одбране, то се цело ово питање знатно компликује и захтева у пракси велику умешност.

Поједини утврђени положаји, или чак цео одбранбени појас, могу заиста бити до детаља дешифровани. Али, то не значи да треба напустити утврђивање уопште, већ треба само преместити главне снаге са откритених положаја када смо сигурни да ће их тамо непријатељ моћи лако уништити. Уместо напуштања утврђивања, по моме мишљењу, треба истаћи захтев: што више утврђивања! Све већи развитак техничких средстава, а нарочито атомског наоружања, недвосмислено намеће ову потребу.

б) Систем позиционе одбране у Другом светском рату био је средство одбране, односно метод одбране, па је као такав и најбоље омогућавао у датој ситуацији противпешадиску, противтенковску, противартиљериску, противавионску борбу, итд. Распоред и групирање снага резултат су тих захтева, односно општег циља одбране: сломити офанзивну моћ нападача, а затим га разбити или уништити. По мом мишљењу, не може се овде говорити о неком раздробљеном борбеном поретку који није дејствовао као целина, него обратно, о рашчлањеном борбеном поретку који је дејствовао као целина у

правцу постизања општег циља. Исто тако, по мом мишљењу, не може се доносити ни закључак о почесном ангажовању резерви као недостатку ове одбране, јер није обавезно, нити се увек дешава, почесно ангажовање резерви, а сем тога питање је да ли је такав систем ангажовања нешто нецелисходно и погрешно. Због тога сматрам да под изразом „почесно ангажовање“ не треба подразумевати и нецелисходно ангажовање. Ако сваки потчињени командант успе да обезбеди садејство свог првог и другог ешелона, онда се тиме у исто време остварује и садејство у целини. То не би било почесно ангажовање које не води општем циљу. Међутим, рашчлањеност борбеног поретка у савременим условима је неминовна, тим пре што је и сама подела борбеног поретка на ешелоне, уствари, и дошла као резултат потребе да се све снаге не убаце одједанпут у борбу. Према томе, не треба никако бити против почесног ангажовања уопште, него против нецелисходног почесног ангажовања. И сам аутор препоручује једну врсту почесног ангажовања.

А сада би се осврнуо на варијанту организације и извођења одбране у савременим условима коју аутор препоручује. Наиме, служећи се таквим методом разматрања, он је дошао до следећих резултата:

1) Одбрана треба да се дели на „чисто одбранбени (више пасивни) период“ и „покретни — активни период“.

2) Следствено томе читава једна јединица која самостално изводи одбрану треба да има два ешелона: пасивни и активни ешелон. Ешелонирање у оквиру ових ешелона искључује се.

3) Тежиште одбране треба да је на активном периоду, односно активном ешелону у који се одређује око $\frac{2}{3}$ снага.

4) Одбрана треба да се знатно растегне како по ширини тако и по дубини. Тако у оквиру дивизије активни ешелон би се налазио на удаљењу до 18 км од предњег краја одбране, док би се пасивни ешелон састојао од једног пука који се брани на фронту од 12—15 км.

Пре свега, питање је да ли ће одбрана увек имати оба периода „пасивни“ и „активни“, јер се често дешавало да је бранилац остајао само на „пасивном“ периоду, а ређе да је постојао само „активни“ период. Требало би, стога, најпре испитати однос и узајамну повезаност ова два периода. Разлог по коме треба да постоји „пасиван“ период прилично је јасан самим тим што се нека страна уопште прихвата одбране. „Пасивни“ период (питање је колико је тај израз тачан) решава први задатак одбране, тј. сламање или исцрпљивање офанзивне моћи нападача. Он треба да измени однос снага у корист браниоца и да створи услове за активно дејство, те и ешелон који извршава овај задатак мора имати одговарајуће снаге. Међутим, аутор за извршење оваквог задатка не одређује довољно снага у т. зв. „пасивни“ ешелон, те овај, по јачини и распореду снага, више личи на неку врсту претстраже. По моме мишљењу, на тај „пасивни“ период не треба гледати као на неко неизбежно зло, него као на једно ванредно снажно средство којим одбрана решава задатак исцрпљивања

нападача и припреме за активан удар. Ако тај период не испуни свој задатак, онда се уопште не може ни мислити на успех одбране, јер се „активни“ ешелон мора употребити силом прилика за постизање задатка који је био намењен „пасивном“ ешелону.

„Активни“ период, односно „активни“ ешелон одбране, може, дакле, решавати предњи задатак или може имати за циљ разбијање или уништење нападача. Према томе, да би се нападачу задао коначни и решавајући удар у одбрани, потребно је најпре у довољној мери (ако не сасвим) исцрпсти нападаћу, односно офанзивну моћ нападача и тиме створити повољне услове за његово разбијање или чак и уништење. Ако је први ешелон успео у потпуности, или бар углавном, да реши овај задатак, онда је могућа и нужна употреба другог ешелона за разбијање непријатеља. Ако то није случај већ је, напротив, офанзивна моћ нападача само мало ослабљена, онда би постављање таквог циља другом ешелону било чиста авантура. У таквој ситуацији неминовно би се наметнуло да други ешелон прими на себе остварење истог циља који је имао и први ешелон, али га није постигао, тј. да исцрпи и сломи офанзивну моћ нападача. Према томе, из ових циљева који се постављају браниоцу треба да резултира и одговарајућа подела снага и њихова међусобна повезаност. У т. зв. „пасивни“ ешелон треба одредити потребне снаге и средства са таквим прорачуном да оне могу до одређене мере да ослабе нападача и тиме припреме услове за противудар (противнапад), тј. да створе такву ситуацију и такав однос снага који ће обезбедити успех противудара или противнапада. Међутим, поступак који је препоручен у варијанти одбране у поменутом чланку не узима ово у обзир.

Даље, у чланку је изражено мишљење да тежиште одбране треба да буде на „активном“ периоду, па према томе за тај период треба одредити и гро снага и средстава. Међутим, питање је да ли је тежиште увек на овом периоду. Оно је некада на једном, а некада на другом, што зависи од конкретне ситуације. Нормално се унапред може поставити да је тежиште на „активном“ периоду само онда ако је бранилац обезбедио потребну надмоћност. Стога треба извући основни закључак да „пасивни“ период није нешто нецелисходно самим тим што је пасиван и да се од њега треба пошто-пото одрицати или га, без обзира на ситуацију, смањивати на најмању меру, а прихватити оберучке „активни“ период само зато што је, као активни, примамљивији, већ треба схватити и њихове задатке, њихову узајамну повезаност и примењивати их према стварној ситуацији. Ако се унапред прихвати метод да тежиште одбране треба бацити на „активни“ период, односно „активни“ ешелон, онда би то могло да доведе и до рђавих последица, па и до пораза. Ако је „пасивни“ ешелон слаб, очигледно је да нападач неће бити ослабљен нити ће његова офанзивна моћ бити исцрпена, него ће он, напротив, најпре лако разбити тај „пасивни“ ешелон (чиме ће смањити браничеве снаге за око 1/3), а затим ће са још неуздрманом офанзивном моћи и повољним односом снага ступити у борбу са „активним“ ешелonom. Исход такве борбе није тешко предвидети. Гледиште аутора чланка,

које иначе није усамљено, указује на потребу да се у нашој војној штампи озбиљније размотре основни принципи одбране, а у том склопу посебно однос првог и другог ешелона. Наиме, није редак случај да се на разним мирнодопским вежбама пошто-пото захтевају што веће резерве, а то, ако се не води рачуна о ситуацији, може да одведе и у тежак шаблон.

Посебно је питање колико је правилно вршити поделу на „активни“ и „пасивни“ ешелон само у оквиру здружене јединице закључно са дивизијом. Тиме би се командантима пукова и батаљона одузела из руку она практична средства којима једино могу показати иницијативу, искористити грешке непријатеља, исправити сопствене грешке, и уопште водити процес одбранбеног боја правилним путем. Другим речима, тим командантима скоро једино остаје да распореде своје јединице и да такорећи скрштених руку гледају шта се даље дешава. Није тешко погодити да би ове јединице у том случају само делимично могле да искористе своју снагу у борби.

Најзад, треба се осврнути и на питање борбеног распореда који предлаже аутор. По датом примеру у чланку „пасивни“ ешелон, у јачини око једног пука, распоређен је на ширини од 12—15 км, док је „активни“ у јачини око два пука на отстојању до 18 км. Ако узмемо да на такву одбрану дивизије напада један корпус, онда је прилично јасно да ће пук првог ешелона бити релативно лако разбијен. Ова одбрана неће ни у противпешадском, ни у противтенковском, ни у противартиљерском, ни у противавионском смислу, итд. имати ма какве солидније снаге. Само квантитативни однос снага (који се може кретати у границама које нападач нађе за сходно) у овом случају би износио од 4:1 до 9:1, а на тежиштима удара и знатно више. Садејство између првог и другог ешелона браниоца било би немогуће, пошто је други ешелон на отстојању до 18 км (ако је у питању обична пешадиска дивизија). Таквој дивизији, односно њеној главнини од два пука, потребан је читав један дан за покрет и развој до висине првог ешелона или нешто позади њега. Као што је раније истакнуто, ова би главнина ступила у борбу у потпуно неповољним условима у погледу односа снага како у квантитативном, тако и у квалитативном погледу. Све незгоде оваквог решења биле би знатно увеличане уколико би нападач располагао неком јачом тенковском јединицом.

Предложени борбени поредак би, по моме мишљењу, више одговарао једној моторизованој, а нарочито тенковској дивизији у одбрани, и то, углавном, против слабије покретног непријатеља.

Што се тиче утврђивања, како га је аутор замислио, оно би по најпростијим прорачунима било тешко изводљиво, јер би за утврђивање једне дивизије на такав начин била потребна радна снага у јачини једног корпуса. Осим тога, остаје у потпуности нерешено питање противтенковске одбране, као и питање употребе артиљерије, а нарочито питање подршке увођења у бој другог ешелона који се у почетном распореду налази на удаљењу до 18 км од предњег краја. У целини узев, цео овај метод одбране заснива се углавном на покретљивости, а скоро никако на снази ватре. Штавише, могло би се

рећи да предложено решење пати од тога што се, углавном, заснива на покрету, али не и на маневру, као што би се то могло помислити, јер покрет још увек није маневар. Као што је познато, под маневром се подразумева довођење јединица у повољну ситуацију за извршење удара, а многи томе додају и само извршење удара. Односно, често пута маневар сматрају одређеном формом извођења удара. Међутим, предложеним решењем не стварају се повољни услови за извођење удара, јер би се сваки удар у таквој ситуацији вршио на бројно знатно надмоћнијег непријатеља, и био организован на брзину, те би се, према томе, изводио по импровизованом плану и слабо организованим садејством (јер нема довољно времена за израду плана и организацију садејства), а усто би се при удару делимично користила снага ватре (јер има мало времена за организацију ватреног система) и, најзад, удар би се изводио у прилично нејасној ситуацији, те би удар главних снага браниоца носио скоро у потпуности карактер борбе у сусрету и одвијао се редовно више са изгледима на пораз него на успех.

Но, уопште узев, ма колико да овај метод одбране изгледа неприменљив, постоје ипак случајеви (мада врло ретки) када се он може применити, о чему је управо и било речи у ранијем разматрању. Сам писац ових редова применио је дословно овакав метод у једној борби за одбрану Ужица од четника 1941 године. Том приликом су овај метод донекле наметнули карактер терена и неизвесност ситуације. Међутим, овде је основно било да су наше снаге, иако бројно двапут слабије, због знатно већег морала и војничке способности, биле практично надмоћније. Да се ово решење није ослањало на елеменат стварне надмоћности, био би то авантуристички потез који би се као такав и завршио. Ако би се поставило питање: зашто се није ишло у напад кад се већ располагало надмоћношћу, одговор би се нашао у политичким разлозима који су диктирали такав потез.

Наведени пример одбране 7 дивизије на простору Горњи Вакуф — Макљен и противудар који је извео Врховни штаб на том правцу у току Четврте непријатељске офанзиве, по моме мишљењу, не поткрепљује изнета разматрања аутора, јер 7 дивизија није дејствовала на начин који аутор препоручује. С друге стране, јединице које су извршиле противудар довучене су са других праваца, па према томе овде се ради о прегруписавању наших снага, а не о намерном држању наших дивизија у већој дубини. Врховни штаб, очевидно, није имао такву идеју одбране какву му аутор приписује. Јер, да су дивизије које су извршиле противудар биле раније слободне и предвиђене за операцију на том правцу, сигурно је да би идеја одбране, па према томе и одлука Врховног штаба, у самом почетку биле другачије.